

TABÉRY GÉZA:

KOLOZSVÁRI BÁL

SZÉKELY-NYOMDA
SALONTA-MARE - NAGYSZALONTA
1923.

Cenzúrat: VALÉR JURCA.

Ebből a könyvből bibliofilek számára diósgyőri merített papíron száz számozott és aláírt külön példány készült.

A hat első számozott példányt hivatás-közösség, másrészt jóbarátság jeléül az író Paál Árpádnak, és Gulácsy Irénnek, Nyíró Józsefnek, Hegedűs Sándornak, Faragó Rezsőnek és Perédy Györgynek küldte el..

NÉGY FEJEZET

NÉGY FEJEZET egy soha el nem készülő regényből! Töredék állapotukban bocsájtja őket újtukra az erdélyi író. Két évvel ezelőtt még bizakodva rakódtak ezek a kurtalélekzetű írások egy történelmi regény gonddal-szeretettel szerkesztett vázlatára. De vigasztalan napok messze reményét is megrokkantották annak, hogy belátható időközön belül Erdélyben terjedelmesebb írás napvilágot lásson könyv alakban.

Így maradt torzó, csonkaság, ujakkal össze nem markolható négy szerteszaladó hangulat az „Oroszlánköröm”, „Anna sodrában”, „Kolozsvári bál” s az „Arad 1826”.

Négy színfolt százévvvel ezelőtti életünkől, amikor a haladás akarásában, szociális érzéseiben Erdély magyarsága hasonlíthatatlanul magasabb színvonalon állt a mainál.

A Wesselényiét, Telekiek, Döbrentei, Déryné s a Bolyaiak Erdélye volt ... Az unió előtti Erdély, amiből Kolozsvárott is a Bánffy-palotán, Korniss-házon, Telekiek épületein kívül alig állanak kőianuk a nagy vád rendelkezésére: mit tékozolt alig száz év alatt életerejéből, duzzadó ifjúságából az itteni magyar műveltség elhivatottsága.

Abban az időben mint szentképen a Szűz: az első magyar állandó színház is bizonytalan kék fellegek hátán lebegett még hívő magyarok képzeletében valahol a Belfarkasutcai hiúk fölött.

Öregebb Bolyai ebben az időben tért meg Göttingából, szakadt el örökre a nagy matematikus Gaussfól s lett sorsával elégedetlen professzor a marosvásárhelyi kolégiumban, örült feleségétől született gyermeke hat esztendőskorában már gondolkozott apja örökén, a paralellák proble-

máján: találkozik-e a végtelenben két egymással párhuzamos egyenes? Apa és fiú közös témája évtizedig bizonytalankodik a vásárhelyi kollégium s a Trébely-hegy környékén.

Később az apa színdarabíráshoz, szép-
tevéshez menekül a kérdőjel elől. Kemen-
cétet épít, bálozik, gazdálkodik. János, a
fiú kitartóbb volt s ezernyolcszázhuszon-
hatot írtak Aradon, amikor egyetlen, har-
minckétoldalas dolgozatával megszabadí-
totta a paralellák axiómáján évezredek óta
rágódó tudósokat a további meddő fej-
törésektől. Teljes tudatában volt fölfedezése
horderejének. Ám évekig kellett várnia, míg
műve: „*Az űr igaz tudománya*” könyv-
alakban megjelenhetett. Harminckét oldalon
végzett Bolyai János azzal a kérdéssel,
amiről elődei könyvtárakat dolgoztak ösz-
sze eredménytelenül. Végzetes sejtelemmel
e munkában apja állandó sarkalója, haj-
szolója volt:

— Siess, mert azonképpen ahogy az
ibolyák tavasszal többhelyütt egyszerre

nyílnak, foglalkoztat ugyanegy gondolat többeket is a világ egymástól távoleső fertályain. S a pálma azé leszen, aki a másikat hamarságával megelőzi.

A sejtelem valóra vált, a tragédia bekövetkezett.

Egy Lovacsevskij nevű kazáni orosz tudós valójában évekkel később mint Bolyai János oldotta meg szintén a világrejtvényt, mégis szerencsésebb körülményei folytán a nyugat matematikusai előbb szereztek tudomást az ő művéről mint a Bolyaiéről.

Az exaltált fiú tulajdon édesapját gyanúsítja azzal, hogy Gaussai fentartott levelezése révén felfedezését idegeneknek játszotta át. Halálig tartó harag lobbant ki a két magyar Karamazov között. János több ízben inzultálta apját. Súlyos kardpárbajt is vívtak. Mérgesítette viszonyukat Jánosnak egy kétes hírű leányasszonnyal való vadházassága. A nőt a fiú Aradon szedte fel mérnökkari főhadnagy korában. Marosvásárhelyen amikor úgylátszik any-

jától öröklött luese következtében oly rögeszmék jelentkeztek nála, hogy veleje, életereje kiapad, kedvesének emlőiből táplálkozott. Az apa ezt, a fiú pedig atyjának egy korábbi, az édes szép és jó Teleki Annával való tisztázatlan viszonyát sűrűn felhánytorgatta.

Kölcsönös gyűlöletük mindinkább elűszkösödött. A fiú a ravatalnál sem tudott megbocsájtani. Apja halottasszobájának csak az ablakán tekintett be vad szemeivel s intézte el az egyetlen ember életét, ki őt errefelé megérthette, az elnyugodott Bolyai Farkast egy közönyös, csúf kijelentéssel:

— Keveset használt az emberiségnek.

Négy fejezet e különös két férfi s a múltszázad eleji Erdély életéből . . . Többet áldozni nem engednek emlékünek mostoha könyvkiadási viszonyaink. Vigasztalás-e, hogy a Bolyaiaknak évekig kellett várniok művök kiadásával s hogy e várakozás vált jó-

részben a János tragédiájává? Vagy panaszkodhatik-e sorsára ma az erdélyi író, hogy ezerkilencszázhuszonháromban is ugyanoly nehéz megszólalnia mint volt százévvvel ez előtt? Panaszkodhatik-e vagy fejet hajtva illik megadnia magát a kettős végzet előtt, hogy magyarnak Erdélyben született?

OROSZLÁNKÖRÖM

ÁTHATOLHATATLAN köd hatolt

a kertbe. A csillaghíjas komor éjszakában balul és pojnik almafák izzaposodtak el s folytak szúrt szivek cseppenő önmegadásával a mindenben úrrá vált mulandóságba. Anélkül, hogy valamibe is ütköznék, napokig, évekig szárnyalhatott volna fény a cseppfolyós, fekete légkörben. Ész mérföldekre szökhetett volna fölfele, akkor is érezte volna a sorvasztó pára tapadó nyirkát. De ugy lehet első lépéseid alattomos verembe csuklanak, vagy nekizúznak valami nem sejtett szirtnek.

Századok óta harcos elnyomatásban nőtt emberek keserű lelke kóválygott s egy, a messze műveltségtől hol elszakasztott, hol vele egybeforrt nép bizonytalan végzete vonaglott e gomolygó ködben. És mindennél erőtfeszítőbben egy kétezeresztendő probléma vajúdott itt, alighanem azért menekülve a végtelen világ legdugottabb gyepűje alá, hogy háborítatlanul s észrevétlen szülje napfényre az emberi ész legragyogóbb fölfedezését kétségbe kergető kínok közepett.

Az euklidesi geometria tizenegyedik axiómája volt az a fordítva lelógatott kérdőjel, aminek pontját ezidőszerint talán egy csillag alkotta és a földönjárók felé görbülő kam-pójára Nasir Eddin óta mintegy horogra akadtak a matematikusok. Jól tudta a harmincas éveit morzsoló magyar tudós, hogy ha értelme súlyával sikerül felkiáltójellé egyéne-

síteni az óriás „miért”-nek kertje ködében kísértő irtózatos horgát, úgy a következő percben világra szóló zúgással perdül meg a jel s válik belőle ködszakasztó istennyilaként tűoszlop a földi pusztaságban. S az új heuréka felkiáltójele, mint isteni ujj csillagok helyeit nem is a földre, hanem csak Erdélyre mutat diadalmasan.

— És ha nem sikerül? — kondult benne kétség — ha magam is csak kimerített domolykója leszek a halszagú füzérnek, amin a ködök-ből horgászott Nasir Eddinek, Claviusok, Borellik, Wallisok s az isten tudja kik még végtelen sora vonaglik nyűtt velejének, hasztalan pazarolt okoskodásainak csillogó pikelye alatt? Akkor ... akkor hiába éltem én is — legyintett vigasztalanul és halvérű tudósok csukaszemű nézésével merengett maga elé fáradtan, üresen, béna riadalommal.

A braunschweigi böllér gyermeke, a nála két évvel fiatalabb német kivel a hétszázas évek utolsó tizedében kötött holtig szóló barátságot a párisi és göttingai akadémiák tagja nemrégiben írta volt neki, hogy a paralellák problémája a szirtek ama csoportjához tartozik, melyeken jó-maga is hajótörést szenvedett. Reméli ugyan, hogy még életében azokon átjárót talál, de örülni fog, ha magyar barátja ebben megelőzi.

És Bolyai Farkas kételkedhetett a probléma megoldhatóságában, kételkedhetett önmagában, de barátja jóhiszeműségében úgy hitt, mint az isteni igazságszolgáltatásban. Éppen azért vert benne gyökeret a kétség, hogy valaha is nyitjára akad a kétezereves rejtelemnek. Csüggedten rogyott gyalult fenyőasztala fölé s vállára omló haja fekete foltot árnyékkolt a fehér asztallapra. Sötét-kék, kopott dolmánya gyűrötten alélt

a támlanélküli székre; szegény vásárhelyi professzor aki volt, így zuhant csillagos égboltról dolgozószobájába.

A szomszéd helyiségben valaki hárfát pengetett. Bolyai gondolatmenetét a hangok megkergették. Fölugrott, összeszorította keskeny ajkait, de öklei nem csaptak le az asztalra, hogy egyetlen kirobbanásban csapolja meg szított háborgását. Azok közé a jó szerencsétlenek közé tartozott, kik állandóan pipáló, sohasem eruptív vulkánjai az emberi idegességnek; belsejükben ugyan ropog a láva, de a körülöttük mosolygó életet nem keserítik meg énjük kitorésével.

Kisfia a szoba szögletében irdatlan ollóval papírszeleteket darabolt régi levelekből. Alig tetszett idősebbnek öt-hat esztendősnél, de izmos, jókarú legényke volt és fölötte csökönyös.

—Apuka, idenézz—parancsolta. —
Egy derékszögű négyszögnek ez éppen a fele.

És a mélézó matematikus elé ügyesen kimetszett papírháromszöget lobogtatott.

Bolyai kesernyés arcán megrándult egy izom. Odalépett a csöppség közelébe, leguggolt hozzá, kezébe vette a háromszöget, majd megfontoltan adott igazat kisfiának:

— Helyesen mondtad, János, ez csakugyan egy derékszögű négyszögnek a fele. Ha majd sok ilyen ábrát megismersz és serdültebb leszel, elviszlek a német profeszorhoz Göttingenbe. Ő a legtudósabb ember a földtekén. Az ő keze alatt többre viheted, mint szegény apád.

— Én katona akarok lenni —
mondotta a gyermek. — Olyan katona, mint a francia császár, de ellensége a francia császárnak. Meg

akarom verni először a németeket, azután pedig magát a francia császárt. Az apa pedig mondta:

— Meg fogjuk látni kisfiam. A francia császár sokat tanult. Szorgalmasan tanulj akkor is, ha jó katonának készülsz. Igazi katona csak egy van, a tüzér. Az volt Napoleon is, a francia császár. Már pedig a tüzérnek ismernie kell . . .

— Az ágyúkat! . . . — lőtt atyja beszédébe lelkesen János.

— A geometriát — volt rá mosoly az apa felelete.

Valaki a szomszédos szobában felhagyott a hárfa kínzásával. Apára s fiúra rányílt a dolgozó szoba ajtaja. Terhelt kékszemek idegenszerű csillogása parancsolt véget beszélgetésüknek. Piros ruháját álmatag nyitotta meg mellén az eléjük vetült fiatal anya. Kibuggyant emlőit keskeny tenyerével tartotta eléjük, gyöngéden, mint alélt aloét.

— Jánosnak anyacsecs való, nem ágyuk, nem geometria — fájt szelíden a szava. — Ne tervezetek, ne konspiráljatok; maradjon gyermek a gyermekem.

Farkas ellenszegült a feleségének:

— János hatéves fejecskéjében több már az érett gondolat, mint egy egész kollégiumban. Gyarló szülei mi jupon kísérelhetnők meg visszafejleszteni benne az Istentől való adományt...?

— Ő az én fiam, nem az Istené — lázadt gyermeke védelmére az anya. — János, ki fia vagy, mondd meg minékünk.

— Zsuzsanna, hallgas! Ne hívd magad ellen a Mindenhatót, ki hetedzig büntet ivadékaikban.

Magábamerülten rajzolta ezalatt a szoba padlójára János a Bolyai szállással szomszéd minorita-templom kupoláját. Csillagot krétázott

a rajz fölé, majd kertjük szilva és almafasorait vázolta mellé s a legmagasabbik almafa fölé másik csillagot.

— A minorita templom fölötti csillag a Mars.

— Igen, tegnap a Mars csakugyan a templomkereszt fölött ragyogott. Isten nevében felséges urunk kireparálja még Austerlitzot.

— Pojnik almafánk felett ez meg a Vénus — bökött kis kezével János a második krétacsillagzatra.

S az apa békülten kulcsolta át hitvestársa kerek vállait:

—Ésszel olvassunk a természet hieroglifáiból. Mélységes értelme legyen a Marsnak a kereszt fölött és poézis legyen abban, hogy Éva és Paris gyümölcsfájára mosolyog Vénus.

Az asszony elábrándozott. Kolozsvári széptevések szivárványoztak ura

utolsó szavaiból. Valami régi játék, ostoba, szúzi, kellette magát, hogy elővegyék. Piros pamutot kötözött össze két végén s a kezefején kétszer átvezetve, mint feszülő kantárszárakat húzta meg.

— Emlékszik-e Kelmed a levevősdire? Át tudja-e még venni a kezemről ezt a pamutot?

Középujját alábuktatta a tenyerére simuló egyik pamutszárnak, meg újra kifeszítette, hogy a vörös fonál két egymásbahelyezett téglalakú négyszöget alkotott. Az ura meleg szeretettel állt köteléknek.

— Reméljük, nem felejtettem el.

Hívta Jánost, hogy nézze, tanulja ő is. Mikor a gyermek könyökévei odabátorkodott az anya ölébe, hangoz nevetéssel, tempósan gyürkőzte ujjait a fonalnak. Kezében a pamut furcsa háromszöggé, szarkalábbá formálódott át s egyszeriben megnyúlt, csaknem párhuzamossá.

— János! Jánosom! — lángolt fel ebben a percben Bolyai. — Ha én ezt a háromszöget egyik csúcánál fogvást a végtelenbe húzom, akkor nem igaz, hogy a háromszög szögeinek összege száznyolcvan fok. És akkor...

Eszelős torpadással meredi a vörös fonatra.

János erőlködve ráncolta homlokát. Ellenállhatatlan erő vonzotta közelebb atyjához, ajzotta abnormis gyermeki kíváncsiságát. De anyja ablakon, falon, ködökön át hasadó sikollyal ábrándult rá, hogy ismét becsapták, félreferdítették.

Fékeveszett vérhullám dúlta szét karjait. Mire összekulcsolta őket, fia pihegve, fuldokolva szorult lüktető mellére. Mire Bolyai föleszmélt, anya és gyermeke bezárt ajtón túl vonaglotíák.

— Én nem engedlek! Én megtartalak az én gyermekemnek! Táp-

lálni foglak a véremmel — tört át kétségbeesetten.

Erőszakkal szorította a gyermek fejét fehér emlőjéhez. S a természetellenes erőltetésnek ebben az örült pillanatában egy túlfejlődött hatesztendő gyermekén először rezzent át az a vágy, ami egyszerre fáj és uszit ismeretlen tenniakarásra.

Dühös kapálódzásában éles körmeivel két véres paralellvonást hasított a kínált kebelén.

ANNA SODRÁBAN

ANÉMÁVÁ rugdosott világnyomort, az osztrák-magyar császár, a porosz király és Sándor cárek sívár fekete korszakát sínylették a népek Európaszerte. De Erdély lelkülete régen volt érzőbb, fogékonyabb, liberálisabb mint akkortájban. Konkolyt sarjadzott pedig abban az évben a szántás és ameddig elmeredt a szem, hitvány kalász cse-nevészedett a Maros partjain. Két csalódásteli aratás után ősi babonák gerjedtek életre néhai nagyszülék félig feledett hagyományaiból. Azonmód, hogy kalóz elemicsapások a

szőlőtermő Trébely lankáit is agyon-súlykolták szeptember felé, egyre-inkább vérré gyöződött az emberek előérzete, hogy télire lekopik a lába szentmihálylovának, nagy használatásában ... Kurtanemeséknél szükebbrevonták a háztartások laza nadrágszíjját s a jobbágy tehetetlen bendője távoli menydörgésként komorlotta a közelő *telet*.

Kollégiumi professzorok scheinforintban kapták járandóságukat; koruk, érdemeik szerint négyszáz bankótól hatszázig ha kapták. Riadtan lapult az istenítélet előszele előtt az egész ország akkori intelligens-proletariátusa: pap, professzor, actor az egyedüli oltalomfa százados törzséhez, a mágnás gavallériához.

— Tenni kellene valamit — adták ki Telekiek. — Bár közel a távol, ameddig elér szegény idulatunk, tegye meg mindenki a tőle telhetőt.

S a nagy család Gyulaiakkal, Ke-

ményekkel, Zeykokkal, Barcsayakkal összeházasodott egész idegrendszerre megrezdült tizenhat telén. Kemény Simonék Vécsről lovaspostával izeniek, hogy jönnek. Teleki Domokos hetek óta feszengett divatjamúlt, sújtásos szűknadrágjában a nevezetes családi konferencia elé.

Ott volt a vásárhelyi első kórház építtetője és igazgatója Teleki József táblabíró s mint nyugtalan lelkiismerete a székely városnak: egy huszonhatesztendős kálvinista pap, Péterfi Károly izgatott dantoni hévvel grófok és bárók közt nyomorult népük érdekében.

— Képzeljék kegyelmetek — célzott, serkentett századszor példálózva már — tavaly farsangkor negyvenhat aranyszánon húzták Schönbrunnból Bécsbe a Szentszövetség hiú befentjeit; magam szemével láttam, hogy igaz. Rákövetkező vásárnapon Cleymann tiszteletes szó-

székről állított ki certifikatumot császári hercegek embertelenségéről. — „*Ihr fahret in gofdenen Wagen*” — dübörögte apostolok vakmerőségével — „*und nur den Scßnee und Kotß spritzet Ihr in die Saugen der armen Beute.*” Egy hét múlva pedig Cleymann templomában egysorba állott a porosz király Bécs közönséges polgáraival, hogy úrvacsorát vegyen a bátor tiszteletes saját kezeiből.

— Atyámfiát sem ismerem ám gyöngébb legénynek a talpán — évődött véle Teleki József. — Merészelné csak egyikünk is behunyni szemét Marosszék ínségén; nem ki-prédikálná?

— Vásárhelyünk nem is lehet soha udvari hintók s Metternich Kelemen nyergelt németjeinek külvárosa — szította Péterfi a kórházigazgató gróf készségét diplomatikusan. — Izabella királynő óta, amikor e házat Köpeczy árendátor megépítteté, nem egyszer

látott fejedelmi vendégei a szála, ahol most gyülekezünk. Hát én azt mondom, egyikőjük sem volt olyan fejedelem, mint akivé Teleki uram koronázza magát nagylelkűségével.

Kemény Simonék hintaja most kanyarodott be a lábas-kapun. Domokos magyarnadrágjában megfeszültek vézna lábszárai inai.

— Megjött a lányom — serkent éberebbé. — Megkapom Vécsen feledett tajtékomat; ez a mosti cefet cserép, fenemód rontja a dohánt.

Mostohás kelletlenséggel verte ki kialudt s megvetett porcelláncserepéből a hideg hamut. Amióta abban hagyta önéletrajzának alexandrinus versű remeklését és sem egyházigondnoki, sem főispáni teendői már nem érdekelték, az a Vécsen felejtett pipa volt minden öröme.

Prémesen és jófű-szagosan libbent be most Keményné az ajtón. Csípős erdélyi szél volt pirosítója

a hímes szív-asszonynak s vidrakarmantyúja valóban kipúposodott valami rejtett csomagfélétől. Megoldotta fejkendőjét, hogy illendőbb formán fogadhassa a rokoni csókokat Karosszékre dobta karmantyúját, aztán gyöngéden először Domokost, karolta át.

— Édesapám!

— Tudom ám mit hoztál karmantyúdban — hunyorgott, türelmetlenkedett a gyermeki öreg.

— Könyveket apám.

— Azám! A pipát hoztátok benne fiaim. Persze no ... Dugdosni kell, hogy nőjjön az öröm ...

A báróné ijedten kapott homlokához. Ebben a percben férje is megjelent.,

— Áldóját! — eszmélt az is közös feledékenységre.

Domkosnak megnyúlt az orra, pedig hát halványan, lelke legmélyén még reménykedett. Háthacsak áll-

tatják lánya s a veje? Személyes meggyőződés végeit odasompolygott Anna félredobott karmantyújához.

Azok voltak; könyvek! S hozzá még milyen ostobák!

Bosszúsan betűzte címüket: „*Cagnoti: trigonometria*”, „*La Croix: Differenciátszámítás*”, „*Schubert: Astronomia. Sanktpetersburg*”.

— Kinek kellenek? — kérdezte mérgesen.

Simonnak torkán akadott a szó, Anna a szemét sütötte le.

— Bolyainak! — csattant az öreg. — Azt hiszitek, nehéz kitalálni? Mintha bizony volna mifelénk más is olyan bogár, aki effajta számárságra herdál el időt.

Anna ráemelte meleg szemeit:

— Ne bántsa Kelmed szegény könyveket.

Ahogy könyörögve nézte leánya, Domokosnak eszébe juthatott, hogy valamikor ő is szerette a fóliánso-

kat. Csöndes bánattá lohadt lemondással dörmögött annyit, hogy lánynak, vejének elébbrevaló egy bolond professzor, mint apjuk, aztán újra megtöltötte megvetett porcelánpipáját. Rágyújtott, szippantott belőle egy-két teltszájra-valót, visszaszüppedt karosszékebe s — ó, kegyetlen idő, ki eljár sz hűvelyünk felett — a pipás előbb szunyókált el, mint szortyogó szerszáma öblén a parázs.

Hosszú asztal körül foglaltak helyet a többiek. A főn József elnökölt, a családi diéta palatínusa. Táblabírai tisztén és kórházigazgatói foglalatosságán kívül kormányzéki tanácsos is volt, minélfogva a gubernium megnyerését leginkább tőle várhatták a jótékony mozgalom támogatásához.

— Allons monsieur Houchard — nyitotta meg az ülést, előzékenyen hajolva a balján ülő francia felé. —

Várjuk propozícióit; elvégre az Ön császáranak tetemes része volt e szomorú idők felidőzésében.

A szólított szőke úr, főként Anna jelenléte miatt, fülig pirosodott. Világ kincséért sem nyelte volna le a háritó ripsztot:

— Asszimilálódtam a magyar érdekekhez. Elég könnyelműen hadbaszálltam a hadsereg ellen, amelyikben édes nagybátyám, a forradalmi marsall szolgált egykoron. Belesántultam a győri ütközetbe; mit akarunk többet? Sohasem fogom kitépni véremből a szót: „*fraternité*”. Amit szerénységem az Ínség enyhítésére megtehet, mindössze ennyi...

Pergamentekercset simított Teleki József elé. Vakító fehér lapon piros és fekete téntával cirkalmazott plánuma volt ez egy nyájas szigetnek. Partjait a Maros folyta körül és minuciózusán kirajzolt díszfák, nye-

sett pagony-részletek emlékeztettek rajta talán Trianonra, falán Maï-maisonra.

— Közepére majd egy Maréchal-Niel rózsatőt ültetünk — csiklandozta az urak érzékenységet monsieur Houchard.

— Ne forgassuk visszafelé a világhistóriát — szólt közbe csípősen Kemény.— A gloirenak letűnt; mit keres kései fénye éppen Vásárhelyen?

— Nem lehetetlen báró úr, hogy engem keres, a selma fiút — borongott a gall. — De hagyjuk a lezuhant üstökösöket. Hajlandó vagyok naponta nyolcvan ínséges székely embernek nyújtani kenyérkereső munkát, felépíttetvén Vásárhely számára ezt a vízből kiemelkedő ligetet. Egyetlen kikötésem ezzel szemben az, hogy e talpalattnyi föld örök időkre ama másik, távoli szigetnek viselje nevét, ahonnan phönixként támadt fel a száműzött császár.

— Elba! — suttogta Anna meghatottan. — Első rózsáit én akarom leszakítani.

— Eszményi államcsíny egy eltemetett eposz érdekében! — élvezte a jövevény nagylelkűségét József. — Becsüljük meg a franciák imperializmusát.

— Zsidóval álmodtam — rebbent Domokos, azután tovább aludt.

Anna látta csak, hogy Houchard kék szemében befelenéző elfogódás harmata csillan, mint egy leplezett fajárulás kiengesztelése.

— Tudja-e, bárónő mit tart Bolyai Erdély jövendőjéről? — kapta el Péterfi a tunya Domokos felhorkanását.

— Ah, Bolyai! Hogy elfelejtettem...

— „Erdély sorsa Zsidóország és Galícia” — idézte Péterfi a matematikust.

— Ostoba beszéd! — legyintett valaki fölényel és mellékesen.

Lenn csikorgó fagyban, koldusok és félmeztelen jobbágyok ödögtek a Lásbas-ház előtt.

József szekereket követelt rokonaitól, hogy Brassóból haladéktalanul szállítani lehessen élelmiszereket. Négyezer pengő forinttal ispánja már leutazott a határvárosba és hús község számára vásárolt gabonát kucsmás havasalföldi kupecektől.

Nyárádszeredán, Görgényszentimrén törökbúza kocsányát meg juharfakérget öröltek emberi táplálékká. Domokos szerint a nyomorultak úgy lepték el Vásárhelyt, mint varjak rajjai ha megfagy a hó.

— Megennék a lovak hulladékát is — köpte undorral, kegyetlenül.

Anna elfehérlett; nem állta az az öreg vaskos szívtelenségét. Ki kellett nyitni az ablakot, hogy a rongyos népet megvevő hideg orvosolja egy kényes mágnásasszony kis ájulását.

Ebben a percben a kapu előtt tolongó tömeg felüvöltött:

— Könyörüljetez kegyes jóttevőink!

A szögleten zörögve gurult el egy kétkerekű alkotmány; rajta kopott kékdolmányos férfi ült s rúgta az utat földet súroló csizmatalpaival.

— Hat óra, — gondolta Anna.

Bolyai Farkas, sajátkezűleg készített draisinjén, a kerékpár egyetlen ösén, egész Vásárhely ámulatóra mindennap ebben az időben szokott elkanyarodni Telekiek előtt.

— Megyek, kiosztom a rumfordleveszt — sóhajtott Keményné s magukra hagyta a tanácskozókat.

Ínség, kórságok esztendeiben ezt az erőleveszt is Teleki József honosította Erdélybe a bajok ellensúlyzására. Megállapodás volt a vásárhelyi házban, hogy a család egyik nőtagjának jelen kell lennie levesosztásnál, nehogy rövidítés essék a szegényeken. Kevéssel Anna távo-

zása után Houchard is meglepeti; hagyta plánumát s az egész jótkony konferenciát.

A kapun már tülekedtek be az emberek és Anna a ház vászoncseledeivel készülten várta éh-rohamukat.

— Intett. Itt vagyok — állt szolgálatára a tornácon Houchard.

— El fog kíséreni valahova — rendelkezett Anna és Houchard meghajolt:

— Szerencsés leszek.

Magas gallérja elbízva fülelt arcba-kanyariótt barkója fölött és dohány-árnyalatú kürtőkalapja a szolgálatkészség tág ívelésű paraboláját irta bűvös mozdulattal a báróné elé.

Sebtében végeztek rumfordlevesel, éhezőkkel. Mielőtt a franciának alkalma nyílt volna kérdeznie, hogy hova is mennek, Keményné Anna kis topánkája künn kopogott a Szentgyörgy-utca szűk gyalogjárdáján.

— A könyveket Zeyk úrfi hozta Göttingából; harmadfél éve vár reájuk Farkas. Senkit sem örvendeztetünk meg kellő korán ...

Houchard biggyedve fedezte fel Anna hóna alatt a dugott könyveket.

— Ugyan mit kellek én Madame sétáihoz, — epéskedett — hamikor Bolyaihoz megy?

— Tanúnak kell. Apám máris féltékeny Farkasra. Ön, mőszió Houchard, pajzsom és fedezetem.

— Hónapok óta adós egy vallo-másomra.

— Mondtam, az Elbasziget első rózsáit én akarom leszakajtani.

— Nem megyek tovább. Menjen egyedül.

A piaci csorgó előtt nagy olasz nyárfák ijedeztek a francia vakmerőségétől. Hold nem volt az égen. Lámpa nem világlott. Derengést legfőlebb Houchard térdharisnyái fehérlettek a korán ereszkedett esti szür-

kületbe. S ahogy bicegő léptei csökönyös követelődzéssel vertek gyökeret a téren, csúfondáros ötlete pattant Keménynének.

— Ha utolér, elkapja derekam, ott csókolhat, ahol éppen ér.

Nem volt más célja, csakhogy valakivel ez illetlen időben kísértesse magát el Bolyaiékig. Tudta, hogy Houchard nyakas; mással, mint vágyait előntő kecsegtetésekkel földi hatalom nem bírja moccanásra, ha egyszer megbicsaklik.

Szemük szikrája egymásba csapott, aztán már ott se volt Anna, futott... Futott, s a sánta, szerelmes francia, a fajtája ellen hadba lovalt erdélyi insurgents, gavallér bohém, jószívű bolond nyomában loholt lengő szoknyájának, mint forró szél sodrában a száraz falevél.

KOLOZSVÁRI BÁL

B OZÓT-BOZONTÚ mezőségi
dombok vad fergetegben ráz-
ták a kegyetlen telet. Telefűtt ország-
út-árka fehér lépnek simult eggyé
a tordai úttal. Alacsonyka visták reg-
gel óta alig távolodtak felényire a
kitűzött célnak. Dülledt szemekkel
vigyázott lovai rogyant ügetésére
a nagykucsmás kocsis és üvöltő
káromkodásokban szánkázta vé-
gig a hangját sivatag havon.

Benn, a határban Döbrentey sze-
me komiszul sandított a professzor
felé.

— Szapora fajta és buja — csám-

csogta élvezeg a bántást. — Férfiját a rosszbetegség törí stallumokért. Nincs hivatala Transsylvaniaának, kormányzékttől királyi tábláig, amiben ne Teleki terpeszkednék el. Farkas közbeszólt:

— Öcsémuram mégis Telekiek könyvestárával csalogatja közénk a széphalmi jelest.

— Hogyha Kazinczy leereszkedik a vásárhelyiekhez — pattant föl a másik — azt énértem teszi, nem pedig halott könyvekért.

Maga is érezte, hogy messzire sújtott. Gyűlölködön és ökölbevonulva hát elhallgatott.

Bolyai visszarévedt a mábasáppadt vásárhelyi éjbe. Önmagát látta színes forgatag örvényében a Szentgyörgy- s Szentkirály-utcák szögletén, dobogó szívvel kijövet a „Lábas-ház” pántos kapuján. A Teleki Anna kemény karjára riadott s a kínzó lehetetlenségre, hogy ez az

asszony Simon barátja hitvese, akit bántani becsstelen. Úgy kellett volna duzzadt vágyának most a szó, mint levegő után kapkodó hízott ember érére nadály.

Rátekintett útitársára elhúzta száját s hallgatott.

Radnóthon leváltották az előfogatot. Melegedni a postamester fogadta a batár didergőit némi pálinkára s avas szalonára. Döbrenteyben a garat, gyomor és a szoba hármass melege életreélezte a fagyott viperát:

— A francia levelét viszi professor uram?

— Csak izenetét Teleki Józsefnek, ha megengedi.

— Megint Teleki!

— Ismét egy, aki mindnyájunk érdekét viseli szíven.

— Tán az ispotályban?

— Igen, ispotályban. Az országgyűlésen a rendek megszavazták s

benne maga Teleki lesz a director — ha megengedi.

— Kemény bárónénak ezért udvarol hát a szőke francia!

— Üsse meg a menydörgős ménkű kelmédet — csapott most már az asztalra Farkas. — Mit kötekedik Telekiekkel?! Engem támadjon ha ördögös a kedve, ne a jóttevőimet. Tán a Gyulaiak külön emberek? Ki járt közülök Göttingenben? Csudálom magát. Hiszen maga Wittenbergében volt és Lipcsében és Bécsben. Amiért együtt kérődzik Gyulai Lajossal az erdélyi jogon, attól még nem válnak szalonnává a mecénásai!

— Császári regiment viseli nevöket — tartotta magasba ujját Döbrentey.

Bolyai köpött.

— És magával levelezik Kazinczy Ferenc? —sajnálta földig útitársát. —

Teleki-tékát csináljanak, ne regimen-
teket!

A másik mosolygóra fogta a lob-
banást.

— Azért minekünk nem kell ha-
ragudnunk. Csak feltűnt nékem a
ma éjjeli bálban, hogy a francia
nagyon legyezte Keményné Teleki
Annát.

Bolyai fülig vörösödött és hosz-
szú magyarázatba igyekezett bur-
kolni zavarát:

— Először is tudja meg Öcsém,
hogy Houchard nem az az ember,
akinek Teleki Józsefhez protekciót
kell keresnie. Csupa véletlenből
éppen a gróf hozta őt magával
Göttingából és hogyha Houchard
teszi is a szépet, azt azért teszi,
mert francia embernek első a cour-
toisie. Tudja meg továbbat, hogy
Houcharné asszony bármi jószívű
is, Vielsouff-hajadonnak született.
Hollandi nők akkor sem néznék el

férjuraik gyöngeségeit, ha francia marsallok testvérei ők.

Beleparázslott a magasztos tüzes védelembe és hirtelen hevesebb hangra vetemedett:

— Végül is pedig azt mondom Öcsém, hogy mégegyszer ne merje előttem szájáravenni a Teleki Anna báróné nevét, mert engemet német Burschenschaftban tanítottak a kardforgatásra, azt mai napig gyakorlom János fiammal serényen, étkezés előtt és olyan moutinékat tudok kanyarítani, amelyen után a vágást kivédni fölötte bajos.

Döbrentey Gábor úgy tett, mint aki oda se figyel, mint aki már régesrégén kalandoz gondolataiban másfelé. Békés egykedvűséggel merült Schiller, Molière s iffland színműveinek méltatásába s mialatt Farkas dolmánya zsebében egy sárgászínű német tajtékpipa után kotorászott, merész lendülettel ívelt át

műfordításaira: a „Vétek Súlyá”-ra és a „Fösvény”-re.

Isteni veretű nyelvi szépségeket tulajdonított mindkét színdarabnak s Bolyai az élheterlen zsenik hüledzésével dermedt szomszédjának túlzott önhitére. Semminek érezte magát, parányi porszemnek, akit akkortáiban egykori jóbarátja Gauss évek óta nem méltatott már feleletére.

Másnap délután a kolozsvári vámnál elkérték tőlük a vidékiekre kötelees köveket, összesen hatot, amikkel a kormányshék a sáros főváros utcáinak rendelte kiköveztetését. Este Bethlenek háza tárt kaput maszkás mágnások hintói előtt. Gyalogszerrel a csikorgó hidegben Teleki Józseffel s Ferencsel Bolyai is fölment széjjelnézni az úri vigasságra.

Hajporos rokokó dámák lengtek a Bethlenek házának nagy szálájában. A háziaknak Teleki József mint

Erdély legnagyobb tudósai mutatta be Bolyai Farkast.

— Universalis zseni, aki hegedül ha kell, számol, öt nyelven beszél, vív és poéta is, ha éppen akar.

— Ismerjük hírét még Enyedről, hol kilencéves korában írt deák rigmusokat — mondta valaki. — Tegye fel maszkját és tartson velünk.

— Nappal is viseljük többé-kevésbé a maszkát, kiváltképen szépasszonyaink — tett fel egy kacagató lárvát a vásárhelyi vendég. Félrehúzta Teleki Józsefet, hogy a maroszéki kórház ügyeit e méltatlan víg helyen véle megbeszélje.

Harminc pár ringott palotásra, valamennyien selyem álorcások s a tárogató, vonós cigányzene óbor ütemével egymás előtt ismeretlen nők és férfiak merész tréfái ingerkedtek. Térdnadrágos, biborfrakkos francia jelmeztől városi polgárok prémszегte dolmányáig pazar változatban tar-

káltak a múltnak és jelennek összes öltözékei. Hölgyek túlnyomólag abroncsos rózsaszín vagy türkiz szoknyákban hirdették tünt francia márkizok divatromantikáját, mert ezáltal derekuk vékonyabbnak tetszett s egész felsőtestük leheletesebbnek. Az empire nagyvonalúbb, kissé parvenü egyszerűségét inkább kismellű szüzek juttatták szóhoz, akik úgy találták, hogy érvényesülésük az elomló selyemnek közvetlen mell alatt kötését föltételezi.

Most elhaltak a fűvös hangszerek s egy elveszett Mozart-menüette csipkeszárnyakon, mint fiatal madár szállt el a hegedűk felől.

— Menüette, menüette — álmodtak, sóhajtottak a nők.

Nemsokára olyan kalapban, mint aminőt Corday Sarolta viselt, de sansculotte nőstények tépettségét mímelve nagyúri szeszéllyel: siklott közjük egy lazúrkék álarc.

— Nézd csak professor azt a furcsa dámát — fedezte fel Teleki József a jövevényt.

Farkasnak rémlett, hogy az alakját valahol, valamikor látta.

— Találó mementó főurainknak az erdélyi nép ínségére, ha szemüket behunyni nem erőszakoskodnak.

Teleki fölállt.

— A vásárhelyi kórháznak még ebben az évben meg kell nyílnia, — mondotta olyan elhatározással, mint mikor az ember viharfelhők láttán nyitott ablakát behúzni lép.

A fiatalabb Telekit más húrokon érdekelte a kis sansculotte. Utána-robogott, elkapta karját és színlelt szigorral vont a felelősségre:

— Szép szolgálány, ki engedte meg, hogy belépj a főrendek közé?...

Dió szemek sötétje villant a lazúrmaszok mögül:

— Mi az, hogy szolgál? Olyan

emberre gondol, kinek akarata az ő urától függ? ...

Teleki Ferencen, mint villám futott végig a hideg. Ezek a szavak — ilyen formában a Martinovics-katé tételei, legbizalmasabb baráti körben is ajkára fagyasztották az embernek a szót. Nem volt ereje, hogy elszakadjon tőle s csitítva hívta táncra, csak hogy a hölgy már más-sal foglalatoskodott. Cinóbervörös sátán hajolt közelébe, elkapta a katé félve rebesgetett meghatározását:

— Én sátán és hóhér figyelmeztetek könnyelmű dáma, ne vesd közénk zendülés konkolyát, ha kedves életed.

A lazúrmaszkot azonban nem lehetett elterelni rögeszméitől.

— A zendülés a szolgaság háttára s a szabadság kezdete — felelt ismét Martinovicsékkal.

Immár ketten igyekeztek leszerelni

lapos józanságukkal. A sansculotte azonban teljes szívéből kacagott, faképnél hagyta jóakarátú lovagjait és a szála ama szögletébe libegett, hol Bolyai lelkesült a másik Telekivel.

— Köszönöm, hogy Radnóthon megoltalmazott — csapott rá bevezetés nélkül és kezét nyújtotta a professor felé.

Az lángbalobbant arccal hajolt rája, hogy megcsókolhassa, de a báróné magávalsodorta a báli forgatagba.

— Utánuk jöttem s a postamester mondta ... Ilyen francia szegénynek mint én vagyok, nem kezét csókolja az ember. Vagy testvér vagyok vagy senkije.

A bálterem ajtajánál álltak és akkor az ajtóra senki sem figyelt.

A sátán néhány szót váltott Teleki Ferencsel. Feltűnt neki, hogy a grófból szinte áradnak a vehemes magyar akaratok, jóllehet kiejtése erős németes.

— Theresianumban neveltek katonának — mentegetőzött Teleki. — Hét esztendeje hozatott haza nagybátyám s amennyit magyarul tudok, egy nagybátyái pofonnak köszönöm.

A pofon történetét széltében ismerték Erdélyben. Akkor adta a Bécsből visszamentett unokaöccsnek Teleki huszárezredes, amikor a zsöngé siheder elsőízben próbált németül szólalni asztala mellett.

Nem nagy fejtörésbe került a sátánnak az álarcos vetélytárs föl ismerése. Magyar szóról színházra és irodalomra tért a beszéd. Rhédeyét ócsárolták, amiért Grossmann német társulatának engedte át pompás helyiségeit. Teleki Ferenc minden jelentőség nélkül szögezte le,

hogy a vajúdo kolozsvári játékszín ügyét egy kisebb költségű folyóirattal hatalmasan lehetne előmozdítani, csak ember kellene, aki vállalja a lap összeállítását.

A sátán izgatott lett. A szála almáriumán ketyegő zenélőóra mutatóját leste, mikor éri el a tizenkettőt, amikor az álarc eltávolítható.

— Hiszi Kegyelmed, hogy a kolozsvári urak szívesen látnák nyelvünk érdekében egy ilyen újság ki nyomtatását?

— Ahogyan korunk széplelkét ismerem, igen — felelt Teleki.

— És hiszi kegyelmed, hogy bizonyos összeg erre a célra össze adható?

A gróf körülnézett a szála táncosain.

— Azt hiszem, igen. Kendeffi Ádám, Bethlenek, a fiatal Wesse lényi ... Nem impossibilis.

— Hogy a tervezett újsággal a játékszín ügyén is lendítsünk, díjakat kellene kitűzni eredeti magyar szomorújátéokra.

— Es wäre wirklich geistreich! O pardon, ismét az átkozott német...

— Bitte sehr, Bin ja nicht Oberst Teleki. Mondjuk első díjul hétszáz, második díjul háromszáz forint. Valami jó címet a lapnak. „Erdélyi Auróra” ... Rossz? ... Talán magyarul: „Napkelet”. Ez sem? inkább valami összefoglalóst, komolyat?... Megvan: „Erdélyi Múzeum.”

Teleki mosolygott is, bosszankodott is az ismeretlen sátán fellengésén. Nem tudta ismerősével van-e dolga, vagy idegen perszifflálja-e nemes törekvéseit?

— Enfin — legyintett, de ebben a percben az alabástrom óra egy leheletfinom keringőbe kezdeti

— Éjfél! Éjfél! — hangzott egyszerre mindenfelől. — Már hajna-

lodunk. Le a maszkákkal. Éjfél!...
 A cinóber sátán felsóhajtott. Lep-
 lezetlen szemek mélyedtek egy-
 másba. Az eltűnt sansculotte asz-
 szony két lovagja bemutatkozott:

— Gróf Teleki Ferenc.

— A Teleki grófok örök tisztelője,
 Döbrentey Gábor.

•

Kevéssel később megindult az Er-
 délyi Múzeum s rá néhány évvel
 készen állott a magyar színészet
 legelső állandó temploma.

ARAD, 1826

CSONTKARCOLÓ, rettentő vihar...

Szinte hullámzott, tengerként üvöltött a sík s egy távoli bitón haladkló lámpafény fetrengett, tusázott istentelenül. A holtasszony mell hold is kibukott gyász rongyaiból. Képletek, számok, szavak, gyurkóztek szellemidéző emberi vággyal a gondolataiba részegült főhadnagy előtt. Asszony, asszony kellett volna most neki, terhelt asszonyember, akár hajadon, csak értse galoppozó gondolatait. Okos liliomállat, amelyet a föld még nem virágzott, finnyás ész-

lény, fölényes, válogatós, szent, akit egyetlen szóval halálrasértene:

— Dög!

Sorvadt falevelek kergetőztek a feje felett, zörrentek magas csákóján, peregtek fehér körköpenyegén. Jólesett neki szél vad kergesége, csaknem beleelégült s a gondolatai is dúltan ugyanezt a kergetőző tempót dobolták lüktető, érdes, rendellenes székely koponyájában. Apai szavak jutottak eszébe, régiek, sejtelmesek, fenyegetők. Mikor elhangzottak, föl sem érte jelentésüket, de örökkön fűtött agya engedelmes és meleg viasz volt akkoriban. A belepecsételt, kihűlt mondatok most *érccé* keményedtek.

Falevelekké hervadt szóvirágok, hullólomb mondások zörögtek a sánc légvonatában. Szertertaszította, zavarta mindvalemennyit a tiszt viharos agya. Csak nő nem akadt sehol a környéken, akinek szűz kép-

zelgéseit cibálta volna százezer ízre a viharfertős Bolyai vér.

Meg-megújoló bőséggel órák óta rázták már lombjaikat a sáncfölötti fák. Csizmája bokáig süppedt a felgyülemelő avar kísérteties csörgőszőnyegébe. Távolból egy poszt kiáltása süvített nyújtottan, mint a lóhalál.

— Ha-alt!... Ha-alt!...

János megerőltette a memóriáját:

— „Aki a tizenegyedik axiómára bebizonyítást talál, akkora gyémántot érdemel, mint a Föld.”

— Ha-alt!... Ha-alt!...

— „Kinek ez sikerülni fog” — csendültek évek kriptájából az atyai szók — „a halandók annak örök monumentumot állítandanak.”

— Ha-alt!... Ha-alt!...

— De szüzeket nem vezetnek eléje — kacagott keserűen, — hogy felfalhassa őket öt évnyi koplalás után nagy megéhezéssel.

Silbak fegyvere dörrent.

Az ólomdarázs ott zümmögött el a János orra alatt, mire bestemód kijózanodott. Hajszolt sétája megszakadt a vár kazamatái közt. Lámpásokkal közelgő őrjárat nehéz csörmpölése tört felé, majd a homály függőnyeiből előreszegzett szuronyokkal rohantak elő az őrség vércsehajlamos közemberei.

— Wer da? vijjogott közelből a hang.

— Indzselléroberlajtnant Johann Bolyai — bömbölte vissza felháborodottan.

— Jelszó?

— Matematika!

Az örvezető zavarbajött. Ez a rusnyaság ugyan sohase volt jelszó, amióta kötéllel fogdosták a szegénylegényt Bánát termőföldjein.

— Megállj!... Legények! — ordított hátul valaki.

Kard és sarkantyú csörrent.

— Főhadnagy úr macskázik velünk, vagy nem ismeri a császári szolgálat szabályait?

— Csak a csillagászatét ismerem — szisszent a felelés.

— Tudjam a nevét.

— Mondtam, Bolyai.

Az őrző mögül előretörő emberke egy percre meggyökerezett.

— Pardon. Itt Eckwehr... Walter von Eckwehr százados.

Bolyai János átmenet nélkül csuklott gyermekké a név hallatára.

— Tanár úr! Eckwehr tanár úr!

— Ielkendezett. — Ki hitte volna, hogy mi még Aradon találkozhatunk!

— Tegnap helyeztek ide Gebäudeverwallernek. Nevem prédestinált — nevette egészségesen a meglepett ember s hátraszólt katonáinak:

— Elmehtek. A főhadnagy úr énvelem marad.

Tisztelgett az őrség és visszavonult. Lámpásaik a kopár bástya-

lábánál élesen világították a hűvös avart. Közvetlenül a függélyes falak tövében imbolyogtak el. S mintha Beethoven muzsikájának szférikus dimenziói testesültek volna monumentális mértani árnyakká, a lámpák és a sánc fény s árny forrásából a komor várszerkezet rave-linjei, envelopejai egymást fedő, egymást keresztező, szelő és kockázó fekete kúpokat, trapezoidokat lövelfek, sugároztak a téli égbolt végtelenségébe.

— Broglia őrnagy mindkettőnket megesz — szepegte Eckwehr — ha fülébe jut.

— Évszázadok sem emészthetik meg a Genie-Akadémia olyan növendékét, mint én s olyan tanárát, mint százados úr.

— Sakrament ! Még mindig a régi, rebellis akadémikus?! Tudod-e, ha véletlenül nem én vagyok ma szolgálatos ...

— Szellememet akkor sem olt-hatta volna ki puszkagolyó.

— Mindig áll mögötted valaki. Egyszer János főherceg.... Ma Broglia talán?

— Emlékszik rá, mikor a főherceg könnyezve hallgatta hegedűmről az Eroicát?

— Azt mondta, játékos túlszárnyalja a mestert, Beethovent.

— Tanár úr I... Ezek a falak, a nyomasztó súlyos téli ég... Mért éppen itt kerül szóba közöttünk Beethoven, ahol minden úgy fest, mintha az Eroica fagyott volna gigászi, sötét katafalkká?

Kitörésében volt valami idegen-szerű, eszelős zöngé, hogy Eckwehr gerincén önkéntelenül rohant kasul a hideg.

— János! — markolta össze lélek-erejét. — Van értelme ennek, hogy éjnek idején itt háborogj, mint ki-vert kuvasz a sáncok között?

— Nem ma vertek ki — mosolygott János. — Velemszületett áldás, hogy idegen vagyok az emberek között. Közelebb élek a csillagokhoz, mint ők szeretőikhez. Az abszolút tértudomány tételei tágabb, boldogabb korlát énekem, mint másnak a császári szolgálat szabályai.

— Euklidesen lovagolsz mostanában is?

Bolyai mellére hajtotta fejét:

— Atyám öröke, ki hiába birkózott vele a szegény. Nem tudtak rájönni sem ő, sem Gauss.

— Sem te — feledkezett meg a százados.

— Feltételem áll! — kiáltotta János diadalmasan. És nézte Eckwehrt, várta a hatást.

Mélységes csend temetkezett a sáncok közé. János ajka lecsüggött fájdalomosan; hétköznapok mostoháinak bánatból pirkad ünnepük.

— Harminckét írott oldalon végeztem vele — csikorogta aztán higgadtan. — Ma este kilenc órakor Isten nevében befejeztetett.

Növekvő gyanúval sandított rá Eckwehr. Sehogysem tetszett neki a pathetikus, féktelen beszéd.

— Menjünk Jánoskám! jöjj hazafelé — nyúlt atyásan a hóna alá. — Nekem, tanárodnak majd ideadod a dolgozatot.

— Azt nem! Tudja, százados úr, az ilyesmit könnyen elsajátítja tőlünk a világ. Erre már akadémista körömben figyelmeztetett az édesapám: „Bizonyos dolgoknak megvan a maguk kora, melyben egyszerre több helyen fedeztetnek fel. Valamint tavasszal az ibolyák több helyen egyszerre nyílnak. Minden tudományos törekvés csak nagy harc, melyre nem tudni, mikor fog béke következni. Azért siessünk mielőbb győzni, mert a korábbi mindig az elsőbb-

ség illeti.” Nem, százados uram, a dolgozatom manuscriptumát senki-nek sem mutogathatom.

— Örült! — lobban fel sértetten Eckwehr. — Csak nem tételezed föl, hogy én, atyai barátod, tanárod, lopom el tőled a felfedezésedet?! Különben sem sokat bízom az egészben. Mindennek megvan a maga határa s amibe a fejszédet vágtd, gyermekes álm, ostobaság, egy örült agyvelő fantazmagóriája. Mi-csoda haszon származhatnék abból, ha valaki véletlenül bizonyítást találna is Euklides axiómájára, vagy éppen ellenkezőjét bizonyítaná?

— Sohasem tudni — mosolygott János rejtélyesen. — Nézd, itt csöndesen alszik a vár. Ezernyi munkás verejtéke szikkad kövei között. Tunya labirintjeit valamikor piaci zsi-vaj, ropogó munka, sürgés-forgás, valóságos revolúció hozhatta létre. Indzsellérek feszítették meg elmé-

jöket, hogy a ravelinek bolthajtásait Vauban elméletéhez híven fölrahassák. S a vár látszólag haszontalanul, értelem nélkül terjeng a Maros alatt. Kazamatáiban vasravert legények ülnek. S aki béke éveiben nézi szunnyadását, joggal mosolyoghat a fölös erő kifejtésén, amit rég porló eleink kötőitek lezajlott felépítésébe. El fog azonban jönni a csatanap. Évtizedek munkája, emberöltők várakozása akkor egy nap vagy egy hét alatt felel meg paitantyúk dőrejében arra a kérdésre, miért építették, miért tartották jókarban a lomha sáncokat. Így vagyunk a mindenséggel is. Mint e várépítés múltbasüppedt, nagy mozgalmassága, azonképp csendesedett relatív nyugalomba bolygórendszerünk. De még hátravannak a mindenség harcai s egy eljövendő világkatakizma esélyeit nem közönyös előre kiszámítanunk.

Megtántorodott.

Három éjjel és három napon át dolgozott szemlehungyás nélkül előzőleg az *Appendix* számsorain. Fehér egyenruhájában, aranyos övével, halotthalványan esett a fekete sáncnak; mozdulatlan, örült kísértés roskadozott Eckwehr százados előtt.

— Örült! Örült!... Ő akarja elhárítani a világcataklizmát! — szánta egykori tanítványát az egykori tanár.

Kigombolta uniformisát, kétségbeesetten dörzsölte mellét a szíve fölött.

Bolyai sokára tétován eszmélt. Eckwehr fölvette földrehullt csákóját s a kezébe nyomta.

— János! Ennek fele se tréfa. Most aztán csakugyan gyerünk.

— Igen tanár úr, immár mehetünk.

Lassan, — mintha kisasszonnyal menne andalogni, — vezette Eckwehr Bolyait.

- Te János !
- Parancs, tanár úr.
- Hány éves vagy te pontosan?
- Huszonnégy és fél.
- Hm, úgy ...
- Most hova megyünk?

Eckwehr rászorította tenyerét a fiatal főhadnagy homlokára:

— Tudok egy lány asszonyt túl a Maroson ...